

Атаманчук Н. М. Особливості діагностики обдарованості дітей/Н. М. Атаманчук// Методичні основи діагностики академічної обдарованості учнів (з урахуванням специфіки освітніх галузей): Зб. наук. праць. – К.: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2011. – С.82-87.

ОСОБЛИВОСТІ ДІАГНОСТИКИ ОБДАРОВАНОСТІ ДІТЕЙ

*Атаманчук Ніна Михайлівна, кандидат
психологічних наук, доцент кафедри психології
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка*

Постановка проблеми. Відомо, що майбутнє людської цивілізації залежить від реалізації обдарованості особистостей. Саме тому одним з основних завдань системи національної освіти суверенної України є пошук, навчання і виховання обдарованих дітей та молоді, стимулювання творчої праці, захист талантів. Виявлення обдарованих дітей – складна і багатоаспектна проблема. До цього часу в науці і педагогічній практиці існують дві протилежні точки зору на обдарованість. Прихильники однієї із них вважають, що обдарованою є кожна нормальна дитина і необхідно вчасно помітити вид здібностей та розвинути їх. На думку дослідників, що притримуються протилежної точки зору, обдарованість – це рідкісне явище, тому виявлення обдарованої дитини є складною проблемою.

Ми вважаємо, що виявлення обдарованих дітей є довготривалим процесом, обов'язково передбачає врахування вікових особливостей розвитку.

Серед суб'єктивних і об'єктивних перепон, які стоять на шляху розпізнавання дитячої обдарованості, вкажемо наступні: надмірна довіра до тестування; стереотипні очікування; несприятливі умови її розвитку; особливості поведінки (наприклад пасивність); недостатня кількість відомостей про дитину.

Найбільш серйозними і поширеними помилками у виявленні дітей з високим інтелектом є стереотипні очікування, які складаються під впливом

інформації про результати попередніх досліджень і життєвих уявленнях про обдарованих дітей.

Мета дослідження: враховуючи названі вище фактори здійснити тестування старших дошкільників на предмет виявлення серед них обдарованих.

Об'єкт дослідження – діагностика дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження – виявлення серед старших дошкільників обдарованих.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Чітко фіксованого поняття обдарованості у психолого-педагогічній літературі немає. Як правило, обдарованість визначається за допомогою якихось параметрів або феноменологічних проявів. Так, К. Текекс вважає, що обдарованість в основному визначається трьома взаємозалежними поняттями: випереджальним розвитком пізнання, психологічним розвитком і фізичними даними [5, С.15].

О. Йоголевич вважає, що до обдарованості логічніше за все ставитись як до взаємозв'язку високого (як мінімум, вищого за середній) інтелекту, розвинених творчих чи фізичних здібностей та емоційно-вольової спрямованості [5, С.30].

Таким чином, обдарованими будемо вважати дітей, які виділяються із середовища ровесників високим розумовим розвитком, що є результатом і природних задатків, і сприятливих умов виховання.

Обдарованість, як правило, визначається шляхом вивчення сфери її прояву, інтелектуального діапазону (сукупності інтелектуальних можливостей), сфери найвищих досягнень у реалізації здібностей, рівня фізичного розвитку, рівня працездатності, мотиваційного обґрунтування та його відображення в емоційному настрої й вольовій завзятості людини. Тобто діагностика обдарованості насамперед спирається на результати продуктивної діяльності (підсумки конкурсів, змагань, дані психолого-педагогічних обстежень). Ю. Гільбух відзначає, що ознаки обдарованості в дитячі роки оцінюються шляхом з'ясування співвідношення в них вікового і власне індивідуального [1, С.83]. Батькам і вчителям варто знати, що всі успіхи дитини спочатку з упевненістю можна оцінити як вікові прояви обдарованості, а чи стануть вони

стійкими індивідуальними особливостями, буде залежати від багатьох внутрішніх і зовнішніх умов.

Слід зазначити, що довготривале спостереження батьків і вихователів дошкільних закладів за дітьми з метою виявлення серед них обдарованих є вагомим та достовірним. Спостерігаючи за поведінкою та діяльністю малюка, батьки й педагоги можуть помітити вищі досягнення дитини порівняно з ровесниками. Якщо ж досягнення дитини виходять за межі вікових можливостей, і вона з великим задоволенням виконує одну діяльність й залишається байдужою до іншої, можна констатувати наявність у неї певних здібностей.

Наразі існують конкретні програми відбору обдарованих дітей у різних галузях знання та творчості. Для виявлення обдарованих дітей найбільш широко застосовуються стандартизовані методи виміру інтелекту, серед яких перевага віддається тим, що дозволяють визначати рівень когнітивного й мовного розвитку дитини (шкала інтелекту Стенфорд-Біне; векслерівська шкала інтелекту для дошкільників і молодших школярів; тест Слоссона для виміру інтелекту дітей і дорослих; рисунковий текст на інтелект та ін.). Розроблені також стандартизовані тести досягнень для школярів, призначені для виявлення дітей, які мають виняткові здібності в основних навчальних дисциплінах: читанні, математиці та природознавстві (стенфордський тест досягнень для початкової школи; тести загальної підготовленості) [3, С.29].

Нами було здійснено тестування старших дошкільників на предмет виявлення серед них обдарованих.

Методика та організація дослідження. Дослідження було проведено у 2009-2011 роках на базі дошкільних закладів м. Полтава. В ньому брали участь 250 дітей дошкільного віку.

Для вирішення поставленого завдання нами проводилося індивідуальне діагностичне обстеження кожної дитини, у ході якого виявлявся рівень її інтелектуального розвитку. Виходячи з того, що одним із компонентів обдарованості є інтелект ми використали методику,

спрямовану на дослідження інтелекту дітей старшого дошкільного віку.

Тестова методика виявлення обдарованості, розроблена співробітниками Інституту психології ім. Г.С.Костюка НАПН України (В.О.Моляко, О.І.Кульчицькою, Н.І.Литвиною, Л.Г.Чорною) за основу взято методику Векслера (Векслер-тест) [2, с. 35 – 59], включає набір субтестів, адекватних дошкільному вікові.

Оцінка виконання субтестів проводилася за такими показниками:

- швидкість – кількість відповідей;
- гнучкість – ступінь різноманітності відповідей;
- оригінальність;
- ступінь деталізації відповідей;
- легкість виконання дітьми запропонованих завдань.

Аналіз даних, отриманих у результаті використання тестової методики показав, що вона дає можливість визначити всі складові змінні інтелекту: сприймання, увагу, пам'ять, логічне мислення в його образній і словесній формах.

Нами було переведено всі показники, отримані досліджуваними дітьми за субтестами, до єдиної Т-шкали. Зроблено стандартизацію [4,

С.134-135]. Обчислено \bar{X} середнє за формулою: $\bar{X} = \frac{\sum x_i}{n-1}$, де \sum - сума; x_i - "сирі показники"; n – кількість спостережень та обчислено σ (сігму) за формулою:

$$\sigma = \sqrt{\frac{\sum (x_i - \bar{X})^2}{n-1}}$$

Звичайно для підрахунку тестів креативності використовують Т-шкалу $\bar{X}=50$, $\sigma = \pm 10$. Для порівняння результатів кожної дитини з іншими дітьми ми перенесли застосування цієї шкали на тест Векслера. Хоча відомо, що для тесту Векслера використовують шкалу $\bar{X}=100$, $\sigma = 15$. Враховуючи вік досліджуваних ми вважали доречнішою Т-шкалу.

За результатами експериментальних даних, було визначено рівень розвитку інтелекту старших дошкільників. Із загального числа досліджуваних (250 дітей) нами відібрано 50, котрі за Т-шкалою набрали найбільшу кількість балів, отже наділені високим рівнем інтелектуального розвитку. Досліджувані мають неоднакову кількість балів за вербальною та практичною шкалою. Так, за перший субтест загальної поінформованості, другий – загальної зрозумілості, третій – встановлення схожості, четвертий – повторення цифрових рядів вони набрали по 79 балів; за п'ятий словниковий субтест (вербальна шкала), порівняно з чотирма попередніми субтестами, діти отримали менше балів – 75. Тоді, як за практичною шкалою вони набрали більшу кількість балів, (включаючи шостий субтест знаходження деталей – 78 балів) за сьомий субтест кубиків, восьмий – послідовних картинок, десятий – лабіринтів (перше та друге завдання) – діти отримали по 81 балу. За дев'ятий субтест – складання частин у ціле і десятий – лабіринти (третє завдання) – по 80 балів. Як бачимо, в досліджуваних домінує практичний інтелект (загальна кількість балів за п'ять субтестів – 642) над вербальним (за п'ять субтестів – 470 балів). Таким чином, досліджувані показують різні результати з вербального і практичного інтелекту.

Отже, виділені нами 50 дітей старшого дошкільного віку набрали високу кількість балів за Т-шкалою. Це дає підстави вважати їх обдарованими.

Висновок. Ми вважаємо, що виявлення обдарованих дітей це складний, багатоаспектний і довготривалий процес. Про потенціал дитини неможливо робити висновок на основі одноразової процедури тестування. Необхідно піклуватися про те, щоб гранично знизити ймовірність помилки, яку можна допустити під час оцінювання обдарованості.

Так, наші спостереження показали, що педагоги часто вважають, що дитина з високим інтелектом перевищує норми у всіх відношеннях. Тому вони очікують від такого обдарування великої емоційної і соціальної зрілості, тобто

більшої адаптованості, самоконтролю, незалежності, відповідальності. Педагоги не вважають обдарованою дитину, яка вимагає індивідуалізації навчання і допомоги, якщо вона демонструє деяку незрілість соціального і емоційного розвитку.

Окрім труднощів виявлення талановитих дітей, пов'язаних з недостатньою розробленістю теоретичних основ встановлення обдарованості, з проблемами диференціації її видів, помилки у прогнозі виникають і внаслідок впливу багаточисленних факторів, які потенційно можуть внести погрішність у результати вимірювання.

До суттєвих факторів, які можуть привести до помилкового діагностичного висновку відносяться наступні: вік дітей, чим менший вік дітей, тим частіше вони проявляють сором'язливість, страх перед незнайомими дорослими, легко відволікаються від виконання тестових завдань; у маленької дитини взагалі може бути відсутнім бажання добре виконати тестове завдання, або вона може сама доповнити інструкцію експериментатора; тривожність дітей; на дітей впливають особистісні особливості експериментатора: його вік, зовнішність, поведінка під час тестування, а також багаточисленні ситуативні фактори; особливості приміщень, у яких проходить обстеження, присутність інших людей, намагання батьків "підготувати" дитину до тестування, минулий досвід спілкування з експериментатором; важливе значення має те ставлення до проблеми обдарованих дітей, їх виявлення і навчання, яке складається у суспільстві і відображається у засобах масової інформації; рівень розвитку здібностей не є фіксованим і змінюється як спонтанно, так і в результаті активних цілеспрямованих впливів.

Серед перспектив подальших досліджень на увагу заслуговує вивчення методичних проблем діагностування різних видів обдарованості дітей дошкільного віку.

Література

1. Гільбух Ю. З. Розумово обдарована дитина: Психологія, діагностика, педагогіка / Ю. З. Гільбух. – К.: Софія, 1993. – 174 с.
2. Диагностика и развитие творческих способностей детей дошкольного возраста // Обдарована дитина. – 1998. – №3. – С.16-19.
3. Пашнёв Б. К. Психодіагностика обдарованості / Б. К. Пашнёв. – Х.: Вид. група “Основа”: “Тріада +”, 2007. – 128 с.
4. Рамуль К.А. Введение в методы экспериментальной психологии / К. А. Рамуль. – Тарту: ТГУ, 1965. – 329 с.
5. Сорич І. Виявлення обдарованих дітей / І. Сорич // Психолог. – 2006. – №№25-28. – С. 10-33.

Атаманчук Н. М. Особенности диагностики одаренности детей. Проведено индивидуальное исследование старших дошкольников на предмет выявления среди них одаренных. В ходе эксперимента выявлено уровень интеллектуального развития детей старшего дошкольного возраста. Переведено все показатели, полученные исследуемыми детьми к единой Т-шкале, что дало возможность считать детей набравших большое количество баллов за Т-шкалой одаренными. Выделено факторы, которые влияют на диагностику одарённости детей.

Ключевые слова: дошкольник, диагностика, интеллектуальное развитие, одаренность.